

پیوند نوروز و «گل سرخ» با حضرت علی و بلخ

صالح محمد خلیق

در شهر مزار شریف مرکز ولایت بلخ و در سراسر کشور وقتی از نوروز یادی به میان می آید بی اختیار نام «گل سرخ» و نام مولای متقیان حضرت علی (ک) در ذهن تداعی میگردد، و این هرگز بی مناسبت نیست.

جشن نوروز از جشن‌های بسیار کهن آریایی است که پیشینه برگزاری آن تا آن سوی دوره‌های تاریخی سرزمین ما می‌رسد و بر پایه استوره‌های ملی ما، بنیادگذار آن کیومرث نخستین انسان و نخستین شاه به باور آریایی‌ها، و به روایتی دیگر یمیا یا جمشید نخستین شهنشاه دودمان پیشدادیان (تاجیکان اولیه) در پایتخت آریانا - شهر بلخ گزین - است، و به این گونه می‌بینیم که نوروز را با بلخ پیوندی دیرینه است.

البته نوروز به حیث نخستین روز فصل بهار نیز می‌تواند با بلخ گره زده شود، زیرا واژه «بهار» که در اصل به معنای «پرستشگاه» است و پسان‌ها فصل اعتدال ربیعی را که به خاطر آماده‌شدن زمینه رفتن به «بهار»ها از نگاه باز شدن راه‌های دشوارگذار از برف و یخبندان، «بهار» خوانده اند، با «بهار» و «نوبهار» مشهور بلخ پیوندی ژرف دارد.

به بلخ گزین شد، بدان نوبهار

که یزدان پرستان آن روزگار

مرآن خانه را داشتندی چنان

که مر کعبه را تازیان این زمان

(دقیقی بلخی)

بهاری دل انگیز در بلخ بود

کزو سرخ گل را دهان تلخ بود

(نظامی گنجوی)

و نیز نگاره‌های «گل سرخ» که ستون پایه‌های «بهار»ها را آذین می‌بخشیده اند می‌توانند گویای پیشینه فرادات (عنعنه) «گل سرخ» در بلخ در دل تاریخ باشند.

«گل سرخ» را که نیاکان فرهیخته ما هزاران سال پیش مقدس می‌پنداشتند و نقوش و تصاویر آن آذین بخش ستون‌ها، دیوارها و رواق‌های معبدها (بهارها)ی آن‌ها بودند و در فصل اعتدال ربیعی (فصل بهار) که با استفاده از هوای خوش‌گوار و باز شدن راه‌های

دشواری‌گذار به «بهارها» می‌شتافتند، بلخ و حومه آن با فرشی از این گل وحشی پوشیده می‌شد، تا امروز در بهاران می‌توان در دشت‌ها و دامنه‌های کوهساران بلخ و حتّاً بر فراز بام‌ها و دیوارهای گلین و صحن حویلی‌ها و باغستان‌های این دیار به تماشا گرفت.

و اما پس از فروغ بخشی آیین پاک اسلام که جشن باستانی نوروز با همان قرّ و شکوهمندی پارین به هستی خود در جغرافیای گسترده فرهنگی ما ادامه داد، می‌بینیم که باز هم بلخ، همواره از کانون‌های گرم برگزاری آیین‌های نوروزی و فرادات ویژه «گل سرخ» بوده و است. بخصوص پس از کشف آرامگاه مطهر حضرت علی (ک)، این نماد دلیری، تقوا، سخاوت‌مندی، کرامت، جوانمردی و آزاده‌گی، در بلخ که مردم آزاده ما به وی عشق می‌ورزند و از گذشته‌ها، آغازین روز خلافتش را نوروز می‌دانند، نوروز چونان سالروز خلافت آن حضرت (ک) در شهر آرامگاه او (مزار شریف) به نام «گل سرخ» جشن گرفته می‌شود.

از سوی دیگر گل سرخ چنان نمادی از شهید و شهادت با حضرت علی (ک) و پسران ارجمندش که در راه ایمان و عدالت مرگ سرخ را پذیرا شده‌اند، پیوندی ژرف دارد و با برگزاری جشن گل سرخ در آستان خجسته مرتضوی در بلخ که با نوروز آغاز می‌یابد سال‌گرد خلافت او با پایان سرخ زنده‌گی اش شاعرانه گره می‌خورد. و برافراشتن علم مبارک حضرت علی (ک) در شهر مزار شریف به حیث سرآغاز آیین‌های جشن باستانی نوروز و گل سرخ، خاطره درفش‌های بلند برج‌های واری بلخ کهن (بخدی) و حماسه پرچم‌داری آن حضرت در بسیاری از غزوات را پیوندی زیبا می‌زند.

شاعران زبان فارسی دری حتّاً در گذشته‌های دوری که گاهنامه‌ها در باره موجودیت آرامگاه حضرت علی (ک) در بلخ خاموش‌اند همزمان با ستایش نوروز و بهار به یاد مولای متقیان می‌افتند و این کار اگر از یک سو یادآور پیوند تاریخی نوروز با سال‌گرد خلافت آن حضرت باشد، از سوی دیگر می‌تواند بر هستی و مورد توجه بودن روضه مطهر وی در بلخ در آن دوره‌های تاریخی دلالت کند:

کسی را که باشد به دل مهر حیدر

شود سرخ‌رو در دو گیتی به آور

ایا سروبن در تک و پوی آنم

که فرغند آسا بیچم به تو بر

(رودکی)

آمد بهار خُرّم و رحمت نثار شد

سوسن چو ذوالفقار علی آبدار شد

گلنار پرگره شد و جوبار پرزره

صحرا پر از بنفشه و کُه لاله زار شد

(مولانا جلال‌الدین محمد بلخی)

از موارد دیگری که به نحوی حضرت علی (ک) را با نوروز و با بلخ این خاستگاه استوره‌بی نوروز باستانی و رستگاه گل سرخ پیوند می‌دهد سخن گهرباری از آن حضرت (ک) است که در متون کهن آمده است: آن حضرت (ک) هنگام پذیرفتن هدایای نوروزی هر زمان فرماندار پیشین خوزستان که به دین اسلام مشرف شده در مدینه منوره می‌زیست گفته است: کلّ یوم نیروزنا، یعنی هر روز را برای مان نوروز سازید! و در کتاب «فضایل بلخ» که متن عربی آن پیش از حمله چنگیز، در بلخ به نگارش آمده است می‌خوانیم که حضرت علی (ک) خطاب به مسافری از اهل بلخ فرموده است: سقیاً لبلخها، آنها مکتنز بالعلم کاکتناز الرّمان بحبها، یعنی خوش و خُرّم باد به آب گیاه بلخ، که به علم و علما چنان آکنده است که انار به دانه‌های او.